

ДВНЗ „УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”

ЕРФАН ВІТАЛІЙ ЙОСИПОВИЧ

УДК 338.2:338.43 (477.87)

ПРОДОВОЛЬЧА БЕЗПЕКА РЕГІОНУ І ЗАСОБИ ЇЇ ДОСЯГНЕННЯ

**Спеціальність – 08.00.05 – розвиток продуктивних сил
і регіональна економіка**

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук

У ж г о р о д - 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі економіки, менеджменту і маркетингу економічного факультету ДВНЗ „Ужгородський національний університет” Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий керівник: кандидат економічних наук, доцент
Газуда Михайло Васильович,
ДВНЗ „Ужгородський національний університет”
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України,
доцент кафедри економіки, менеджменту і маркетингу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки
Черевко Георгій Владиславович,
Львівський національний аграрний університет
Міністерства аграрної політики України,
завідувач кафедри економіки підприємства;

кандидат економічних наук, професор,
заслужений економіст України
Микитюк Валерій Мар'янович,
Житомирський національний
агроекологічний університет,
Міністерства аграрної політики України,
завідувач кафедри аналізу і статистики
ім. І. В. Поповича

Захист відбудеться „30” березня 2011 року о 10.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 61.051.02 в ДВНЗ „Ужгородський національний університет” за адресою: 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3, ауд. 47.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ „Ужгородський національний університет” за адресою: 88000, м. Ужгород, вул. Капітульна, 9.

Автореферат розісланий „23” лютого 2011 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук,
доцент

 О.Г. Чубарь

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Пріоритетна роль серед продуктивних сил будь-якої країни належить земельним (передусім сільсько- та лісгосподарського призначення) і водним ресурсам, які забезпечують її продовольчу безпеку. Продовольча безпека є провідною складовою економічної безпеки країни, що визначається здатністю національної економіки до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб власного населення і держави. Продовольче забезпечення має глобальний характер і стосується всіх груп країн, усіх народів світу, оскільки народонаселення є головним споживачем природних ресурсів, потреби в яких з розвитком цивілізації постійно зростають.

Специфічні форми прояву загальних закономірностей становлення і розвитку продовольчої безпеки визначаються численними особливостями і факторами, найбільш суттєвими серед яких є її роль і значення у забезпеченні розширеного відтворення суспільного виробництва за рахунок провідних видів економічної діяльності, зокрема секцій: А – сільське господарство, мисливство, лісове господарство; В – рибальство, рибництво, підсекції DA – виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, яка є складовою секції D – переробна промисловість.

На регіональному рівні продовольча безпека формується як за рахунок агропромислового виробництва, зосередженого в низинній природно-економічній зоні, так і завдяки наявності значних площ полонинських, лісових угідь, зосереджених у гірських та передгірних районах Закарпатської області та їх природно-ресурсної бази.

Теоретико-прагматичні аспекти забезпечення продовольчої безпеки країни та її регіонів досліджувались у працях О. Г. Білоруса, І. Ф. Бінько, О. І. Гойчук, В. І. Власова, П. І. Гайдуцького, А. С. Гальчинського, В. М. Геєця, В. А. Гончарова, Б. М. Данилишина, Л. В. Дейнеко, М. В. Зубця, С. М. Кваші, Ю. П. Лебединського, М. М. Макеєнка, В. М. Микитюка, Я. Б. Олійника, М. М. Паламарчука, Б. Я. Панасюка, Б. Й. Пасхавера, М. Д. Пістуна, В. П. Прадуна, П. Т. Саблука, В. Н. Савенка, В. П. Ситника, Г. В. Черевка, Л. Г. Чернюка, В. Т. Шлемко та інших учених-економістів. Особливості та перспективи розвитку агропромислового виробництва з метою забезпечення продовольчої безпеки порушувались у роботах В. Г. Андрійчука, А. В. Балян, І. Ф. Баланюка, П. П. Борщевського, М. В. Газуди, М. А. Голубця, Б. І. Дяченка, В. С. Кравціва, Д. Ф. Крисанова, В. С. Крисаченко, М. А. Лендела, В. П. Мікловди, М. І. Пітюлича, А. В. Толстоухова, М. І. Хилько.

Важливість наукової проблеми, недостатність її розробки, складні завдання щодо продовольчого забезпечення населення та підвищення конкурентоспроможності агропромислового виробництва на базі вирощування і виробництва екологічно чистої продукції, а також використання продукції побічного користування лісу в регіоні є підставою проведення дисертаційного дослідження відповідно до розробленої теми.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно тематики науково-дослідних робіт економічного факультету ДВНЗ „Ужгородський національний університет”

„Структурна політика і регіональні пріоритети розвитку Закарпатської області в умовах економічної трансформації” (державний реєстраційний номер 0105U004082).

У ході виконання дослідження автором розроблено рекомендації щодо стратегічних орієнтирів та подальшого забезпечення продовольчої безпеки на регіональному рівні.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування науково-теоретичних, методичних і прикладних засад формування, розвитку і перспективного забезпечення продовольчої безпеки регіону. Для досягнення поставленої мети було окреслено наступне коло завдань:

- обґрунтувати теоретичні підходи до формування продовольчої безпеки як на національному, так і регіональному рівні;
- визначити роль і місце продовольчого забезпечення в контексті економічної безпеки країни;
- обґрунтувати соціально-економічні та природні передумови виробництва продовольчих ресурсів регіону в сучасних умовах господарювання;
- дати оцінку регіональним можливостям забезпечення виробництва харчових продуктів, напоїв за основними індикаторами продовольчої безпеки;
- здійснити системний аналіз процесу екологізації провідних видів економічної діяльності продовольчого забезпечення;
- узагальнити міжнародний досвід забезпечення продовольчої безпеки населення;
- дослідити особливості державного регулювання продовольчої безпеки та її законодавчо-правове забезпечення;
- розробити перспективні напрями нарощування виробництва продовольчої продукції.

Об'єктом дослідження є процеси формування продовольчого забезпечення населення і засоби його досягнення в контексті економічної безпеки.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних і практичних аспектів забезпечення продовольчої безпеки за провідними видами економічної діяльності Закарпатської області.

Методи дослідження. Теоретичною основою проведених досліджень є положення сучасної економічної теорії з проблем забезпечення продовольчої безпеки населення в ринкових умовах господарювання. У роботі використано наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів з проблем продовольчої безпеки і засобів її досягнення, а також стратегічних орієнтирів активізації нарощування виробництва харчових продуктів, напоїв за пріоритетними видами економічної діяльності; законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України; статистична та звітна інформація, яка характеризує продовольчу безпеку регіону, матеріали науково-дослідних робіт, що виконувались в ДВНЗ „Ужгородський національний університет”, результати власних досліджень автора.

У процесі наукового дослідження використовувалася сукупність методів, серед яких найважливішими є: *узагальнення та наукової абстракції* – з метою конкретизації понятійного апарату; *монографічний* – при дослідженні засад формування та забезпечення продовольчої безпеки як складового елементу

економічного і соціального розвитку регіону; *системно-структурного підходу* – при дослідженні передумов виробництва продовольчих ресурсів регіону; *статистико-економічного аналізу* – при дослідженні регіональних можливостей забезпечення виробництва харчових продуктів, напоїв за основними індикаторами продовольчої безпеки; *порівняльного аналізу* – при дослідженні шляхів підвищення конкурентоспроможності регіону у виробництві екологічно чистої сільськогосподарської та харчової продукції; *економіко-математичного моделювання* – при розробці перспективних стратегічних орієнтирів нарощування виробництва основних видів продукції сільського господарства та харчової промисловості регіону.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в поглибленні теоретико-методичних основ формування і забезпечення продовольчої безпеки в сучасних умовах господарювання. Основні результати, які визначають наукову новизну та виносяться на захист, полягають у наступному:

вперше:

- подано авторське визначення категорії „продовольча безпека” за видами економічної діяльності (КВЕД), яка на відміну від існуючих, передбачає не тільки кількісно але і якісно задовольняти потреби громадян в продовольстві, створюючи при цьому стратегічні його запаси;
- на регіональному зрізі визначено рівень самозабезпеченості основними видами продовольства за індикаторами продовольчої безпеки, врахування яких передбачає нарощування виробництва продуктів харчування, поліпшення їх збалансованості за поживними елементами, а відповідно і якості, передусім за рахунок енергетичної цінності добового раціону людини і вмісту поживних речовин, економічної доступності продуктів, ємності внутрішнього ринку тощо;

удосконалено:

- теоретичний підхід до дослідження соціально-економічних та природних передумов на основі розвитку ресурсного потенціалу провідних видів економічної діяльності з метою забезпечення продовольчої безпеки в розрізі природно-економічних зон регіону, що поглибить аналіз дослідження та прогнозування перспектив розвитку гірських та депресивних територій регіону;

дістали подальший розвиток:

- концептуальні засади перспективного розвитку регіонального продовольчого комплексу, що передбачає нарощування виробництва основних видів продовольчої продукції;
- засади екологізації провідних видів економічної діяльності продовольчого забезпечення, що передбачає підвищення конкурентоспроможності регіону у виробництві екологічно чистої сільськогосподарської та харчової продукції в розрізі природно-економічних зон.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування запропонованих методичних підходів забезпечення продовольчої безпеки регіону за її основними індикаторами, а саме: енергетичною цінністю добового раціону людини; достатністю споживання; забезпеченістю зерновими продовольчими ресурсами; економічною доступністю продукції; ємністю

внутрішнього продовольчого ринку та ін., сприятимуть задоволенню регіональних продовольчих потреб населення та зростаючого потоку туристів і рекреантів, а також підвищенню результативної діяльності рекреаційно-туристичного комплексу.

Рекомендації і пропозиції автора викладені у доповідних записках „Стан та перспективні напрями розвитку агропромислового виробництва з метою забезпечення продовольчої безпеки Закарпатської області”, „Стан і перспективні напрями забезпечення продовольчої безпеки Закарпатської області за видами економічної діяльності” та „Стратегічні орієнтири забезпечення продовольчої безпеки Закарпатської області”, використані головним управлінням агропромислового розвитку (довідка № 01-14/1164 від 23. 09. 2010 р.), головним управлінням економіки (довідка № 01/679 від 27. 09. 2010 р.) Закарпатської обласної державної адміністрації та Закарпатською обласною радою (довідка № 1094/01-22 від 23. 09. 2010 р.) при розробленні регіональної Стратегії сталого розвитку агропромислового комплексу Закарпаття на 2010-2011 рр. та Програми економічного і соціального розвитку Закарпатської області на 2011 рік, а також на коротко-, середньо- і довготривалу перспективи сталого розвитку області.

Матеріали досліджень використано в навчальних курсах „Розміщення продуктивних сил”, „Регіональна економіка”, „Стратегічне управління” та в системі підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів за напрямом „Фінанси і кредит” в Карпатському університеті імені Августина Волошина (довідка № 437/12-10 від 21 грудня 2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною роботою автора, в якій проведено комплексне дослідження науково-теоретичних положень формування продовольчої безпеки і засобів її досягнення, впливу соціально-економічних і природних передумов на виробництво харчових продуктів, напоїв та стратегічних орієнтирів забезпечення продовольчої безпеки регіону. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційному дослідженні використано лише ті ідеї і положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи доповідались і обговорювались на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених „Перспективи економічного розвитку” (Миколаїв, 2009 р.); XII-ій Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та молодих вчених „Соціальні, фінансові та економічні основи ефективної політики держави в умовах глобалізації світової економіки” (Донецьк, 2010); III-ій Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку регіонів» (Сімферополь, 2010); XIX-ій Міжнародній науково-практичній конференції „Перспективні напрями і способи реалізації інноваційних технологій у системі європейської вищої освіти” (Ужгород (Україна)-Високі Татри (Словаччина), 2009); V-ій Міжнародної науково-практичної конференції „Нові технології в геодезії, землевпорядкуванні та природокористуванні” (Ужгород, 2010); наукових конференціях професорсько-викладацького складу ДВНЗ „Ужгородський національний університет” та Карпатського університету ім. Августина Волошина за період 2008-2010 рр.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 13 наукових праць загальним обсягом 5,5 д.а. (10 одноосібних, 3 у співавторстві), в тому числі 4,5 д.а. належить особисто автору, 2 розділи у колективних монографіях, 6 наукових статей опубліковані у фахових виданнях та 5 доповідей на наукових конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків, додатків та списку використаних джерел. Основна частина дисертаційної роботи вкладена на 190 сторінках комп'ютерного тексту. Дисертація містить 40 таблиць, 7 рисунків, 10 додатків. Список використаних джерел налічує 247 позицій і викладений на 23 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету і завдання, визначено об'єкт та предмет дослідження. Висвітлено наукову новизну одержаних результатів та практичне значення роботи, наведені дані про апробацію основних положень.

У першому розділі – „**Теоретико-методичні основи дослідження продовольчої безпеки**” здійснено аналіз теоретичних підходів до визначення сутності продовольчої безпеки та її роль в забезпеченні збалансованого економічного розвитку країни з метою задоволення соціально-економічних потреб населення, передусім продовольчою продукцією.

Продовольча безпека є однією з важливих складових економічної безпеки будь-якої країни, її стан визначає рівень життєзабезпеченості населення та соціально-економічного розвитку суспільства. Продовольча незалежність держави та її регіонів забезпечується тоді, коли частка власного виробництва найважливіших продуктів харчування в щорічному загальному обсязі їх споживання становить не менше 80 %.

Народонаселення є головним споживачем природних ресурсів, потреби в яких з розвитком цивілізації постійно зростають. Населення розвинутих країн має повну можливість користуватися сучасними благами цивілізації. Водночас населенню бідних країн більшість продуктів споживання недоступна. Тому вирішення продовольчої проблеми, яка існує в багатьох країнах світу, стає однією з найважливіших проблем сучасності як на глобальному, так і національному та регіональному рівнях.

Існують різні думки і щодо характеру взаємозв'язків та принципів функціонування продовольчого комплексу. З одного боку, продовольчу проблему розглядають через призму агропромислового комплексу (АПК), з іншого – через продовольчий комплекс (ПК). Регіональний продовольчий комплекс являє собою єдину систему, інтегрований механізм, що з'єднує різні елементи системи, орієнтуючи їх на загальну мету – ефективний розвиток ринку продовольства.

В умовах трансформації вітчизняної економіки продовольчу безпеку забезпечують як фізичні, так і юридичні особи всіх організаційно-правових форм господарювання, що знаходяться на території України і проводять свою діяльність на підставі її законів. Продовольча безпека, як відмічено в Концепції економічної безпеки України, визначається як стан захищеності населення країни від

недостатнього харчування, особливо від голоду, забезпечення достатнього харчування всім громадянам за нормальних умов та мінімально необхідного за надзвичайних обставин, наявність у державі необхідних для цього можливостей.

Існує значна кількість визначень економічної сутності продовольчої безпеки, де чітко наголошено її важливість для кожного члена суспільства. Найбільш вдалим вважається визначення, що використовується в міжнародних документах, які декларують, що продовольча безпека – стан економіки, при якому гарантується забезпечення доступу всіх жителів країни і в будь-який час до продовольства в кількості, необхідній для активного здорового життя.

Розгляд теоретичних аспектів поняття „продовольча безпека” дає можливість сформулювати авторські визначення сутності продовольчого забезпечення населення, а саме: продовольча безпека держави – це спроможність національної економіки кількісно й якісно задовольняти потреби громадян у продовольстві, створювати його стратегічні запаси та забезпечувати необхідні темпи зростання виробництва продуктів харчування. Оскільки, на основі теоретико-методичних підходів з позицій класифікації видів економічної діяльності (КВЕД) продовольча безпека країни включає секцію А, до якої, крім сільського входить лісове господарство, мисливство, а також секцію В – рибальство, рибництво, то у нашому трактуванні визначення поняття „продовольча безпека”, це – стан економіки, за якого гарантується забезпечення доступу всіх жителів країни і в будь-який час до продовольства за рахунок секцій А – сільське і лісове господарство, мисливство, секції В – рибальство, рибництво, а також розділу 15 секції D – виробництво харчових продуктів, напоїв та секції Р – діяльність домашніх господарств, які займаються сільськогосподарським виробництвом та виробництвом харчових продуктів, напоїв, у достатній кількості для задоволення продовольчих потреб населення.

Зарубіжні й вітчизняні науковці відмічають, що в продовольчій безпеці головною неповторною субстанцією, яка забезпечує і одержання урожаю, і виробництво продуктів тваринництва, є земля. Реальна оцінка продовольчого забезпечення окремих країн, регіонів планети і світу в цілому розпочалася лише після створення FAO у складі ООН.

Продовольча безпека України та її регіонів безпосередньо залежить від стану агропромислового комплексу, де зайнято близько $\frac{1}{3}$ всієї чисельності працівників народного господарства. На частку його галузей припадає понад 30% основних виробничих засобів. Галузі АПК формують близько $\frac{1}{3}$ національного доходу і майже $\frac{2}{5}$ валового суспільного продукту. Автор дослідження підтримує позицію науковців, що продовольчий комплекс – складна міжгалузєва система, метою і результатом функціонування якої є виробництво продовольчої продукції. Водночас дискусійними є визначення категорій агропромисловий та продовольчий комплекси, оскільки продовольчий включає і ті галузі, які не входять до складу АПК, а саме: рибне господарство, соляна промисловість, розлив мінеральних вод, заготівля і переробка продукції побічного користування лісу та ін.

У другому розділі – „Аналіз соціально-економічних та природних передумов забезпечення продовольством населення регіону”, висвітлено результати дослідження передумов виробництва продовольчих ресурсів регіону.

Детальний аналіз цих передумов здійснено на прикладі природноекономічних зон Закарпатської області. Обґрунтовано основні індикатори продовольчого забезпечення населення регіону та особливості екологізації провідних видів економічної діяльності продовольчої безпеки.

У кожному з регіонів склалися і функціонують продовольчі комплекси агропромислового виробництва, рибництва та лісового господарства відповідної спеціалізації, оскільки в одних регіонах вони можуть бути ширші за набором галузей та видів економічної діяльності, а в інших – вужчі. Розвиток продуктивних сил сприяє поглибленню регіональної спеціалізації, концентрації зусиль регіональних сфер продовольчої безпеки на виробництві тих видів продукції, для яких на території області чи району склалися найсприятливіші умови.

В процесі дослідження встановлено, що на забезпечення продовольчої безпеки Закарпатської області мають вплив найрізноманітніші природнокліматичні та економічні умови, а саме: природноекономічна специфіка регіону, вигідне географічне і гео економічне розташування, низька землезабезпеченість і ступінь розораності, наявність значних площ полонинських, лісових угідь та їх природно-ресурсної бази, екологічний феномен та особливості соціально-економічних передумов.

Проведені автором дослідження свідчать, що Закарпатська область недостатньо забезпечена сільськогосподарськими угіддями, передусім орними землями та посівними площами, що безпосередньо впливає на самозабезпеченість регіону зерновими та технічними культурами.

В своїх дослідженнях ми дотримуємося методики Кабінету Міністрів України відповідно до постанови від 5 грудня 2007 р. № 1379, стосовно якої продовольча безпека держави та її регіонів гарантована і тоді, коли крім нарощування виробництва продуктів харчування, поліпшується їх збалансованість за поживними елементами, а відповідно і їх якість, тобто енергетична цінність (Р) і вміст поживних речовин (табл. 1).

Таблиця 1

Енергетична цінність спожитих продуктів харчування в домогосподарствах України та Закарпатської області

(в середньому за добу в розрахунку на одну особу)

Енергетична цінність, Ккал	Україна			Закарпаття		
	2000	2009	2009, % до 2000	2000	2009	2009, % до 2000
Усього	2661	2998	112,7	3744	3397	90,7
в т.ч. продукти:						
рослинного походження	2050	2193	107,0	2883	2480	86,0
тваринного походження	611	805	131,7	861	917	106,5
Продукти рослинного походження, % до всього	77,0	73,0	x	77,0	73,0	x
Продукти тваринного походження, % до всього	23,0	27,0	x	23,0	27,0	x

Індикатори енергетичної цінності на рослинницьку і тваринницьку продукцію в регіоні вищі від аналогічного середньоукраїнського, за рахунок продукції

побічного користування лісу, випасання худоби на травах енергетично цінних полонин, лісових полянах та ін.

Важливим індикатором продовольчої безпеки є забезпечення раціону людини основними видами продуктів (рис.1).

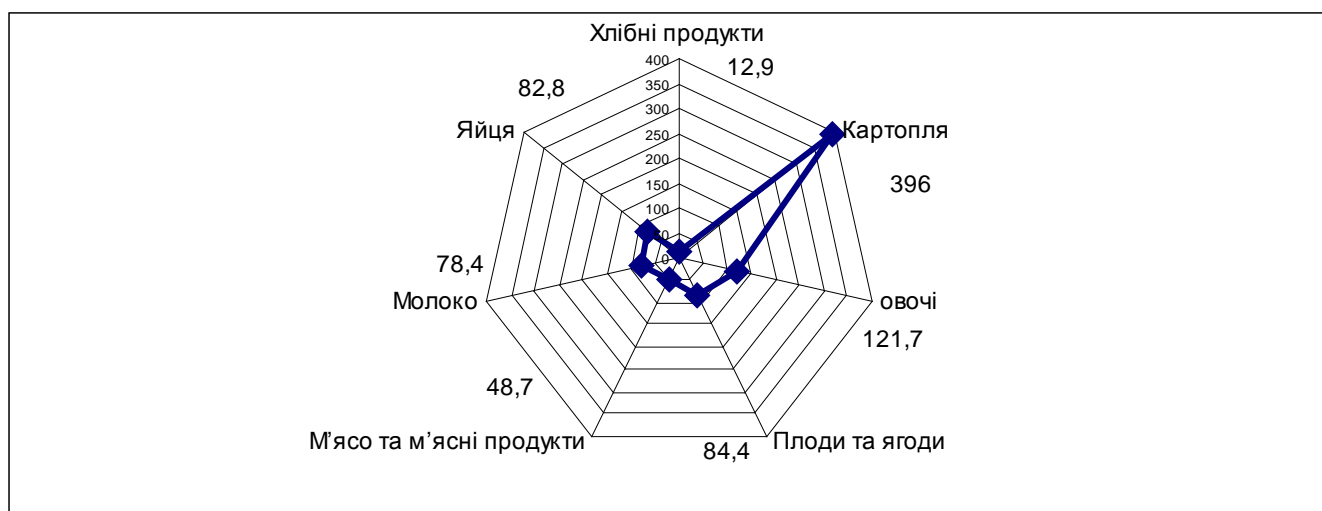

Рис. 1. Рівень самозабезпеченості основними видами продовольства в Закарпатській області у 2009 р. (виробництво до рекомендованих норм споживання. кг/особу), %

Дослідження свідчить, що рівень самозабезпеченості в системі продовольчої безпеки (рис. 1) притаманний двом (картопля, овочі) із семи основних видів продовольчої продукції, що вказує на недостатній рівень продовольчої безпеки в регіоні.

Пріоритетним індикатором продовольчої безпеки є диференціація вартості харчування (Д) за соціальними групами (табл. 2).

Таблиця 2

Диференціація життєвого рівня населення за показником вартості спожитих продуктів у домогосподарствах України та Закарпатської області

Роки	Україна						Закарпатська область					
	Квінтільний коефіцієнт диференціації доходів населення, разів		Співвідношення доходів 20 % найбільш та 20 % найменш забезпеченого населення, разів		Частка населення із середньодушовими доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, %		Децильний коефіцієнт диференціації доходів населення, разів		Співвідношення доходів 10 % найбільш та 10 % найменш забезпеченого населення, разів		Частка населення із середньодушовими доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, %	
	грошових	загальних	грошових	загальних	грошових	загальних	грошових	загальних	грошових	загальних	грошових	загальних
2000	2,8	2,3	6,0	4,4	87,9	80,2	3,8	3,1	6,3	5,2	91,8	82,7
2005	2,6	2,4	5,5	4,6	64,0	55,3	2,9	2,9	4,1	3,9	81,1	60,2
2007	2,2	2,0	4,1	3,6	39,8	29,3	3,0	2,8	5,8	4,5	68,2	52,9
2008	2,2	2,1	4,2	3,8	25,6	18,1	3,6	3,1	4,4	4,3	48,1	35,2
2009	2,2	2,1	4,1	3,7	30,4	21,4	3,1	3,0	5,1	4,3	28,7	17,2

В Закарпатській області життєвий рівень населення значно нижчий від середньонаціонального, оскільки частка населення із середньодушовими доходами у місяць нижчими прожиткового мінімуму, в 2009 р. становила 28,7 %, а за

загальними 17,2 % тоді як в Україні відповідно 30,4 та 21,4 %. Важливим індикатором продовольчої безпеки є „ємність внутрішнього ринку окремих продуктів” (E_i). Порівняльний аналіз ємності внутрішнього ринку продовольчих продуктів за 20 річний період свідчить, що в Україні у 2009 р., порівняно з 1990 р. зменшилась ємність внутрінаціонального ринку по шести видах продовольчих продуктів, а саме: хлібних продуктах, картоплі, плодах та ягодах, м'яса та м'ясних продуктів, молока, яйцях. Водночас, у Закарпатській області за аналізований період ємність внутрішнього ринку продовольчих продуктів зменшилась тільки по чотирьох їх видах, а саме: по хлібних продуктах, картоплі, плодах та ягодах, а по молоку залишилась на рівні 2000 р.

Здійснено також розрахунки та сформовано на їх основі відповідні таблиці щодо інших індикаторів продовольчої безпеки, а саме:

- економічної доступності продуктів (E), за яким не всі продукти доступні для населення в розрізі домогосподарств, оскільки найбільша частка сукупних витрат припадає на продовольчі товари (у 2009 р. в Україні 55 %, в Закарпатті – 57,1 %);
- достатності запасів зерна у державних ресурсах (Z). В Закарпатській області запаси зернових на основі самозабезпечення нагромадити неможливо, оскільки їх виробництво на одну особу більш ніж у 4 рази менше від середньонаціонального індикатора. Однак, потенціальні можливості України достатні, щоб на рівні всіх регіонів, в тому числі й Закарпаття, цей індикатор довести до оптимальних розмірів;
- продовольчої незалежності за окремим продуктом (P_i), який відображає частку продовольчого імпорту i -го продукту. У 2009 р. продовольча незалежність нашої країни була досягнута за всіма аналізованими видами продукції, за винятком плодів та ягід. Для Закарпатської області такий показник неможливо розробити, оскільки імпорт аналізованих видів продукції дається не в тоннах, а в доларах США. Однак, при продовольчій незалежності України забезпечується незалежність і її регіонів, в тому числі й Закарпатської області.

Сільське господарство завжди є руйнівною діяльністю щодо довкілля, і водночас воно є творенням нового довкілля, оскільки має на меті формування нових екосистем. Важливим чинником у нарощуванні продовольчої безпеки за рахунок вирощування сільськогосподарських культур є внесення мінеральних та органічних добрив, що позитивно впливає на продовольче забезпечення і негативно на екологізацію. Різке зменшення внесення як мінеральних, так і органічних добрив повинно було б негативно позначитись на рівні продовольчої безпеки України, в тому числі Закарпатської області, оскільки від їх внесення залежить врожайність сільськогосподарських культур. Водночас, 2009 р. був найбільш врожайним як для України, так і для Закарпатської області, за основними видами сільськогосподарських культур, хоча в 2009 р. було внесено в поживних речовинах за рахунок мінеральних добрив на 1 га посівної площі в Україні майже на 66 % менше, а в Закарпатській області на 80 %, а органічних добрив відповідно на 93 та 98 % менше порівняно з 1990 р. (базовим).

В екологічному плані виробництву сільськогосподарської продукції значної шкоди завдають втрата гумусу, окислення та деградація ґрунтів, збільшення техногенного навантаження на земельні ресурси. Площа таких земель має тенденцію до збільшення як в Україні, так і особливо в гірських регіонах Українських Карпат,

в тому числі й в Закарпатській області. Дослідження свідчить, що для умов Закарпатської області слід виділити такі чинники негативних наслідків антропогенних впливів на екологію та ґрунти: наявність мережі газо-, нафто-, продуктопроводів; надпотужна мережа високовольтних ліній електропередач, енергоносії якими через територію регіону транспортуються в країни Центрально-Західної Європи; забруднення доквілля, і передусім сільськогосподарських угідь, у межах прикордонної р. Тиса внаслідок аварій на підприємствах Румунії, пошкодження та розрив трубопроводів; порушення гідрологічного режиму рік, яке посилює процеси водної ерозії, що призводить до замулювання малих річок, в результаті чого знижується природна родючість ґрунтів.

Провідними країнами світу вироблені певні критерії, за якими система землеробства може вважатися екологічно чистою: продукція рослинництва повинна бути одержана без застосування штучних добрив, гербіцидів і синтетичних фунгіцидів; тваринництва – з дотриманням зазначених вимог щодо рослинництва і без застосування будь-яких хімічних добавок.

В окремих секціях видів економічної діяльності зростає ступінь зношеності основних засобів (ОЗ). Якщо загалом по області ступінь зношеності ОЗ в 2000 р. становив 43,9, то в 2009 р. – 40,1 %. Водночас, ступінь зношеності в секції А має тенденцію до збільшення (з 51,0 до 54,0 %). Така ж тенденція, більшою мірою, притаманна секції В – рибальство, рибництво, а також підсекції DA – виробництво харчових продуктів, напоїв.

Автор дисертаційного дослідження повністю підтримує позицію провідних науковців Закарпаття В. П. Мікловди та М. І. Пітюлича стосовно формування території еколого-економічного розвитку. Вагомим аргументом на користь екологічної спеціалізації територіального господарського комплексу є наявність природно-рекреаційних ресурсів, що дозволяють сформувати потужний рекреаційний комплекс із замкнутим циклом виробництва. Нарощення обсягів виробництва зернових і зернобобових у регіоні неможливе за рахунок розширення орних земель, до того ж економічно невиправдане, тому єдиний шлях успішно конкурувати на національному ринку й у міжтериторіальному поділі праці – поступове зміщення акценту в бік виробництва екологічно чистої продукції.

Третій розділ – **„Перспективні напрями забезпечення продовольчої безпеки регіону”** присвячений узагальненню міжнародного досвіду, державному регулюванню та визначенню стратегічних орієнтирів продовольчої безпеки регіону.

Для промислово розвинутих країн характерним є те, що основну масу сільськогосподарської продукції виробляють великі капіталістичні ферми, а існування більшості фермерських господарств підтримується тим, що частка державних субсидій безпосередньо для них у країнах ЄС становить 50 %, у США – 35, в Японії – 75 %. Особливістю аграрних відносин у деяких розвинутих країнах є об'єднання сімейних ферм у сільськогосподарські корпорації. Набуває поширення кооперація фермерських господарств, що об'єднуються у збутові, споживчі, кредитні союзи, в кооперативи із забезпечення виробничих послуг, спільного використання і ремонту техніки. Сільське господарство розглядають як стратегічну галузь, що забезпечує продовольчу безпеку, і її підтримку здійснюють за рахунок бюджетних коштів. Найбільша частина бюджету ЄС використовується на

проведення спільної аграрної політики, основою якої є субсидування внутрішніх та експортних цін. Країни Заходу особливо ретельно захищають власне сільське господарство – і не лише субсидіями виробникам, а й високими заборонними імпорнтними митами, які в США, Канаді, ЄС та Японії сягають 100-200, або навіть 300 %.

Загострення дефіциту продовольства в країнах Африки та Південно-Східної Азії, а також зростання світових цін на продовольство створює сприятливі умови для України щодо експорту рослинницької продукції, зокрема зернових і зернобобових культур, для виробництва яких вона має абсолютні й порівняльні переваги на світовому продовольчому ринку. Закарпатська область не є самодостатньою у виробництві, а тим більше в експорті такої продукції. Головними видами сільськогосподарських культур є картопля, овочі, і в певній мірі фрукти, ягоди, виноград, у яких область є самодостатньою як з виробництва, так і переробки, до того ж має значний експортний потенціал.

Інструменти економічної політики стосовно підтримки сільського господарства, що належать до першої категорії, містять заходи „зеленої скриньки”, що включає заходи державної підтримки, які не впливають (або впливають несуттєво) на торгівлю й виробництво; „блакитної скриньки”, яка включає відповідні витрати, що виділяються на фіксовані сільськогосподарські площі або фіксоване поголів'я, і також не підлягають скороченню; а до другої категорії – „жовта скринька”, що включає внутрішню державну підтримку, яка впливає на торгівлю і виробництво, викривляючи їх результати у ринковому середовищі.

Членство в СОТ вимагає дотримання Уругвайської угоди про сільське господарство (УУСГ), яка передбачає: переведення всіх нетарифних бар'єрів (окрім санітарних і фітосанітарних) щодо імпорту сільськогосподарської продукції в тарифи і встановлення їх верхніх меж; поступове зниження імпорнтних тарифів; скорочення внутрішніх та експортних субсидій. Внутрішній ринок Закарпатської області наповнений м'ясною продукцією сумнівного імпорнтного походження, тому в цій справі необхідним є дотримання Угоди про санітарні та фітосанітарні заходи.

В Україні відмічені заходи регулюються законами „Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції” та „Про якість та безпеку харчових продуктів і продовольчої сировини”. Для імпорту продукції необхідно здійснювати жорсткий карантинний і ветеринарний контроль сертифікації відповідно до законів „Про карантин рослин” та „Про ветеринарну медицину”, а також особливо посилити екологічний контроль відповідно до постанови КМУ „Про екологічний і митний контроль”.

Досвід промислово розвинутих країн є цінним для України, оскільки державна підтримка агропромислового виробництва в них є прозорою і відкритою, а сільськогосподарські виробники рослинницької і тваринницької продукції та переробних підприємств забезпечують продовольчу безпеку своїх країн. Відмічений досвід доцільно використати й регіонам України, де безпосередньо здійснюється митний, санітарний, фітосанітарний, ветеринарний контроль. Особлива роль у цій сфері належить і Закарпатській області, оскільки її межі співпадають з державним кордоном України, повністю із Словаччиною та Угорщиною, і частково з Польщею та Румунією.

Виходячи з теоретико-методичних основ продовольчої безпеки та аналізу соціально-економічних і природних передумов продовольчого забезпечення регіону, державному регулюванню підлягають всі види економічної діяльності пов'язані з цією проблемою. Передусім це стосується двох основних видів сільськогосподарської діяльності другої сфери АПК: рослинництва і тваринництва, а також третьої сфери цього комплексу, до якої відносяться галузі, що забезпечують переробку сільськогосподарської продукції, а за методикою КВЕД це підсекція DA – виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів.

Державному регулюванню також підлягає клас 02.01 – лісівництво, лісове господарство, зокрема такі види діяльності: збирання лісових продуктів (жолудів, каштанів, моху тощо); збирання соків (березового, кленового тощо). Регуляторна роль держави повинна проявлятися і щодо секції В – рибальство, рибництво, яка пов'язана з використанням рибних запасів у морському середовищі та прісних водах з метою вилову риби чи збирання ракоподібних, молюсків та інших морських продуктів. Основи державного регулювання у сфері продовольчої безпеки є стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку України та її регіонів, а також забезпечення продовольчої безпеки населення на сучасному етапі розвитку економіки країни, які висвітлені в Законах України „Про державну підтримку сільського господарства України” та „Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 р.”.

Нарощування обсягів виробництва вітчизняних продовольчих товарів повинна бути пріоритетною в державному регулюванні продовольчої безпеки. Для її розв'язання необхідно, щоб зростання реальних доходів населення супроводжувалось зниженням собівартості продукції харчових виробництв на основі підвищення ефективності використання всіх видів виробничих ресурсів, докорінної реконструкції підприємств харчової промисловості, оснащення їх сучасною технікою за рахунок виробництва вітчизняного обладнання, створення нових енергоощадних технологій, що забезпечують глибоке комплексне перероблення сільськогосподарської сировини і виробництво продуктів харчування високої якості.

Визначальним напрямом підвищення ефективності аграрного виробництва і найперспективнішою сферою є залучення іноземних інвестицій у розвиток переробних галузей промисловості. Переробка сільськогосподарської сировини забезпечує втричі вищу прибутковість, ніж її виробництво.

Державне регулювання продовольчої безпеки повинно здійснюватися шляхом розробки, впровадження та удосконалення законодавчих і нормативно-правових актів, програм діяльності Кабінету Міністрів України, в тому числі довгострокових, середніх та короткострокових прогнозів, регіональних програм розвитку провідних секцій КВЕД: А – сільське господарство, мисливство, лісове господарство; В – рибальство, рибництво, підсекції DA – виробництво харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів, Р – діяльність домашніх господарств, а також щорічних державних програм економічного та соціального розвитку на загальнодержавному і регіональному рівнях, складовими яких повинна бути і продовольча безпека.

Перспективні напрями нарощування виробництва основних видів сільськогосподарської продукції в Закарпатській області передбачають збільшення

середньорічного виробництва, передусім за рахунок двох видів економічної діяльності рослинництва і тваринництва (табл. 3).

Таблиця 3

Перспективні напрями нарощування виробництва основних видів сільськогосподарської продукції в Закарпатській області

(в середньому за рік відповідного періоду; господарствах усіх категорій; тис. т)

Види продукції	Код КВЕД (групи, підкласи)	1986-1990 (базові)	1991-1995	1996-2000	2001-2005	2006-2009	% до попереднього періоду				Середньорічний темп зростання за період 1990-2009 рр., %	Перспективні напрями нарощування сільгосп-продукції тис. т на:	
							1991-1995 до 1986-1990	1996-2000 до 1991-1995	2001-2005 до 1996-2000	2006-2009 до 2001-2005		2015	2020
Рослинництво	01.1												
Зерно	01.11.0	295,0	229,4	196,3	285,5	301,5	77,7	85,6	145,4	105,6	100,5	310,5	318,4
Картопля	01.11.0	308,0	293,9	387,2	527,0	585,0	95,4	131,7	136,1	111,0	117,3	1523,9	3383,6
Овочі (без насінників)	01.12.0	128,0	110,8	109,2	204,5	236,3	86,6	98,6	187,3	115,5	116,6	593,8	1279,8
Плоди та ягоди	01.13.0	143,0	143,7	113,8	101,8	76,1	100,5	79,2	89,5	74,7	85,4 133,7* 141,2**	101,8	143,7
Тваринництво	01.2												
М'ясо (в забійній вазі)	15.11.0	66,0	54,3	46,3	45,1	48,7	82,3	85,3	97,4	108,0	92,7 111,5* 121,5**	54,3	66,0
Молоко	15.51.0	372,0	352,5	358,7	397,7	392,7	94,7	101,7	110,9	98,7	101,3	424,1	452,4
Яйця, млн. штук	01.24.0	276,0	238,6	250,2	285,7	293,1	86,4	104,9	114,2	102,6	101,5	320,3	345,3

* Перспективний темп зростання на період до 2015 р.

** Перспективний темп зростання на період до 2020 р.

Здійснені розрахунки свідчать, що із семи основних видів сільськогосподарської продукції при заданих середньорічних темпах зростання розрахованих за період 1990-2009 рр., погіршиться ситуація з показників плоди та ягоди і в деякій мірі по м'ясу. В зв'язку з цим доцільним є внести корективи щодо виробництва відмічених двох видів продукції, передбачивши збільшення виробництва плодів та ягід на період до 2015 р. на 33,7 % (що дозволить вийти на рівень періоду 1996-2000 рр.), а на період до 2020 р. відповідно на 41,2 % до попереднього (2015 р.) періоду. Відповідно задані вищі середньорічні темпи щодо виробництва м'яса (у забійній вазі), які становитимуть на період до 2015 р. – 11,5 %, а до 2020 р. – 21,5 %. Це дасть змогу на основі розширеного відтворення аналізованих двох видів продукції вийти на рівень базового (1986-1990 рр.) періоду. Виробництво зерна та картоплі в перспективі доцільно залишити на рівні середньорічного показника за період 2006-2009 рр., оскільки їх подальше нарощування обмежується недостатністю орних земель та посівних площ.

Однак, на перспективу, потрібно врахувати, що попит на продовольчу продукцію зростатиме за рахунок збільшення потоків туристів та рекреантів у регіон, що обумовлює необхідність поставки окремих видів агропромислової продукції, зокрема зернових і м'яса, з інших самозабезпечених регіонів України. За іншими видами продовольчої продукції регіон спроможний забезпечити потреби не тільки населення, але і об'єкти рекреаційно-туристичного комплексу.

Визначені перспективні напрями розширеного відтворення рослинницької та тваринницької продукції забезпечать нарощування виробництва харчових продуктів до рекомендованих норм споживання (табл. 4).

Таблиця 4

Перспективні напрями нарощування виробництва продовольчої продукції до рекомендованих норм споживання у Закарпатській області

Види харчових продуктів	Код КВЕД (групи, підкласи)	Виробництво, тис.т	2009 рік			Перспективний середньорічний темп зростання виробництва на період до 2020 р., %
			В тому числі на 1 особу, кг/рік (літрів)	Довідково: споживання на 1 особу/рік, кг	Рекомендовані норми споживання (НДІ) кг/рік	
Хлібні продукти (хліб, макаронні вироби у перерахунку на борошно; борошно, крупи, бобові)	15.81.0	16,7	13,4	127,2	101	20,0
Картопля	01.11.0	611	491	146	124	x
Овочі (без насінників)	01.12.0	244,2	196	122,2	161	x
Плоди та ягоди	01.13.0	94,0	76	42,9	90	1,5
М'ясо та м'ясні продукти	15.11.0	50,3	40,4	51,6	83	6,7
Молоко	15.51.0	385,2	309,4	262,8	380	1,9
Яйця, млн. штук	01.24.0	300,2	241,2	272	231	x
<i>Середньорічна чисельність наявного населення – 1244,8 тис. осіб</i>						

Стратегічні пріоритети з виробництва харчових продуктів на перспективний період, спрямовані на те, щоб узгодити виробництво і споживання до рекомендованих норм за рахунок нарощування агропромислового потенціалу регіону. Значні резерви регіон має щодо нарощування виробництва м'яса та м'ясних продуктів, а також молока, оскільки природно-ресурсна база пасовищ і сіножатей достатня для інтенсивного відтворення поголів'я великої рогатої худоби та овець. Крім того поповнити баланс у продовольчій продукції можливо і за рахунок лісових грибних і ягідних ресурсів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено обґрунтування науково-теоретичних, методичних та прикладних засад формування і забезпечення продовольчої безпеки регіону. Отримані результати дослідження дають змогу зробити такі висновки:

1. Продовольче забезпечення має глобальний характер і стосується всіх груп країн, усіх народів світу, оскільки народонаселення є головним споживачем природних ресурсів, потреби в яких з розвитком цивілізації постійно зростають. На основі теоретико-методичних підходів з позицій класифікації видів економічної діяльності (КВЕД) визначено роль і місце продовольчого забезпечення в контексті

економічної безпеки країни, як спроможності національної економіки кількісно й якісно задовольняти потреби громадян у продовольстві, створювати його стратегічні запаси та забезпечувати необхідні темпи зростання виробництва продуктів харчування.

2. Проведені дослідження свідчать, що Закарпатська область недостатньо забезпечена сільськогосподарськими угіддями, передусім орними землями і посівними площами, внаслідок чого недостатнім є рівень продовольчої безпеки регіону у вирощуванні й переробці зернових культур. У виробництві тваринницької продукції негативний вплив справило двократне зменшення площ кормових культур, а також ліквідація тваринницьких комплексів, що призвело до різкого зниження основних видів поголів'я тваринництва. Продовольча безпека регіону також формується як за рахунок продукції побічного користування лісу, так і наявності значних площ полонинських, лісових угідь та їх природно-ресурсної бази, що зосереджені передусім у гірських та передгірних районах природно-економічних зон.

3. У процесі дослідження здійснена оцінка регіональних можливостей забезпечення продовольчої безпеки за основними індикаторами, а саме за: енергетичною цінністю добового раціону людини; достатністю споживання окремого продукту; забезпеченістю зерновими продовольчими ресурсами; економічною доступністю продукції; індикатором диференціацією вартості харчування; ємністю внутрішнього ринку і-го продукту; індикатором продовольчої незалежності за окремим продуктом.

4. Для Закарпатської області, слід виділити такі чинники негативних наслідків антропогенних впливів на екологію та ґрунти: наявність мережі газо-, нафто-, продуктопроводів; надпотужної мережі високовольтних ліній електропередач, енергоносії якими через територію регіону транспортуються в країни Центрально-Західної Європи; забруднення довкілля, і передусім сільськогосподарських угідь, у межах прикордонної р. Тиса внаслідок аварій на підприємствах Румунії, пошкодження та розрив трубопроводів; порушення гідрологічного режиму рік, що посилює процеси водної ерозії і призводить до замулювання малих річок, у результаті чого знижується природна родючість ґрунтів. При цьому екологічно чиста сільськогосподарська продукція повинна бути одержана без застосування штучних добрив, гербіцидів і синтетичних фунгіцидів і хімічних добавок.

5. Для промислово розвинутих країн, як свідчить міжнародних досвід, характерним є те, що основну масу сільськогосподарської продукції виробляють великі капіталістичні ферми, їх функціонування підтримується за рахунок державних субсидій, які становлять у: країнах ЄС – 50 %, США – 35, Японії – 75 %. Особливістю аграрних відносин у деяких розвинутих країнах є об'єднання сімейних ферм у сільськогосподарські корпорації, що об'єднуються у збутові, споживчі, кредитні союзи, в кооперативи із забезпечення виробничих послуг, спільного використання і ремонту техніки. Сільське господарство розглядають як стратегічну галузь, що забезпечує продовольчу безпеку, її підтримку здійснюють за рахунок бюджетних коштів.

6. В умовах ринкових відносин для будь-якої держави та її регіонів важливим чинником є стан торгово-економічних відносин із сусідніми та іншими країнами світу. У структурі зовнішньої торгівлі Закарпатської області продовольчою

продукцією як прикордонного регіону провідне місце займають сусідні держави-члени ЄС останньої і передостанньої хвиль розширення (2004, 2007 р.). В цілому сальдо торгівлі регіону із сусідніми державами було позитивним як у 2004, так і в 2009 р., в той час як з країнами світу та Європи цей показник від'ємний.

7. Регуляторна роль держави здійснюється через проведення антициклічної, регіональної, інвестиційної, амортизаційної, структурної, грошово-кредитної, фінансово-бюджетної, податкової, антиінфляційної, валютної, митної, цінової, соціальної, екологічної та ін. форм політики. Виходячи з теоретико-методичних основ продовольчої безпеки та аналізу соціально-економічних і природних передумов продовольчого забезпечення регіону, державному регулюванню підлягають всі види економічної діяльності, пов'язані з цією проблемою. Пріоритетною в державному регулюванні продовольчої безпеки повинно бути нарощування обсягів виробництва вітчизняних продовольчих товарів.

8. Перспективні напрями нарощування виробництва основних видів сільськогосподарської продукції в Закарпатській області передбачають збільшення середньорічного виробництва передусім у двох видах економічної діяльності: плодоягідництві та виробництві м'яса і м'ясопродукції. Виробництво зерна та картоплі у перспективі доцільно залишити на рівні середньорічного показника за період 2006-2009 рр., оскільки подальше нарощування обмежується недостатністю орних земель і посівних площ. Щоб вийти на рекомендовані норми з виробництва м'яса необхідно відтворити поголів'я тваринництва до середньорічних темпів зростання виробництва 6,7 %, в тому числі й поголів'я овець, а щодо іншої продукції забезпечити перспективні орієнтири нарощування їх виробництва за середньорічним темпом зростання за період 1990-2009 рр.

Перелік наукових праць:

Розділи у колективних монографіях:

1. Ерфан В. Й. Становлення економічної власності в незалежній Україні / В. Й. Ерфан // Країни Центрально-Східної Європи в умовах глобалізації: історико-методологічний, політико-правовий та економічний аспекти : [монографія] / [Бевзюк Є. В., Вергун В. А., Виноградов Ю. Л., Грін О. О., Ерфан В. Й. та ін.]; за заг. ред. Є. В. Бевзюка, О. О. Гріна. – Ужгород, Видавництво ЗакДУ, 2010. – С. 228-235. /0,64 д.а./
2. Ерфан В. Й. Продовольче забезпечення в контексті економічної безпеки країни: теоретичний аспект / В. Й. Ерфан // Країни Центрально-Східної Європи в умовах регіоналізації: історико-методологічний, політико-правовий та економічний аспекти : [Монографія] / [Бевзюк Є. В., Вергун В. А., Грін О. О., Ерфан В. Й. та ін.]; за ред. Є. В. Бевзюка, О. О. Гріна. – Ужгород, 2010. – С. 342-352. /0,4 д.а./

Публікації у фахових виданнях:

3. Ерфан В. Й. Виробництво та вирощування плодів, ягід та винограду – важлива складова продовольчої безпеки / В. Й. Ерфан // Економіка: проблеми теорії та практики : Збірник наукових праць. – Випуск 264 : В 9 т. – Т. IX. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2010. – С. 2243-2252. /0,5 д.а./

4. Ерфан В. Й. Розвиток інноваційної діяльності виробництва харчових продуктів у Закарпатській області/ В. Й. Ерфан // Збірник наукових праць Уманського державного аграрного університету; Редкол. : А. Ф. Головчук (відп. ред.) та ін. – Умань, 2009. – Вип. 72. – Ч. 2 : Економіка. – С. 80-90. /0,7 д.а./
5. Ерфан В. Й. Продовольча безпека у виробництві зернових та зернобобових культур в системі національних економічних інтересів / М. В. Газуда, В. Й. Ерфан // Науковий вісник УжНУ. Серія „Економіка”. Спецвипуск № 28. Частина I. Ужгород, 2009 – С.64-69. /0,6 д.а./ [Особистий внесок автора: досліджено роль регіонів Українських Карпат продовольчій безпеці України з виробництва зернових і зернобобових культур]
6. Ерфан В. Й. Аграрний ресурсний потенціал в контексті продовольчої безпеки регіону / В. Й. Ерфан // Науковий вісник УжНУ. Серія „Економіка”. Випуск № 30. Ужгород, 2010 – С.100-105. /0,57 д.а./
7. Ерфан В. Й. Спеціалізація у виробництві провідних видів рослинницької продукції – основа продовольчої безпеки/ В. Й. Ерфан // Науковий вісник УжНУ. Серія „Економіка”. Випуск № 31. Ужгород, 2010 – С. 166-169. /0,32 д.а./
8. Ерфан В. Й. Аграрне природокористування в контексті продовольчої безпеки регіону /М. В. Газуда, В. Й. Ерфан // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія „Економічні науки”. Т. 12, № 3 (45). Частина 5. Львів, 2010. – С. 61-73. /0,64 д.а./ [Особистий внесок автора: досліджено вплив земельних угідь сільськогосподарського призначення на продовольчу безпеку України та Закарпатської області].

Матеріали наукових конференцій:

9. Ерфан В. Й. Особливості інноваційної діяльності у харчовій промисловості Закарпатської та Миколаївської областей/ В. Й. Ерфан // Матеріали Всеукраїнської научно-практичної конференції молодих учених «Перспективи економічного розвитку». Том 1. – Николаев: НУК, 2009. – С.11-13. /0,2 д.а./
10. Ерфан В. Й. Земельно-ресурсний потенціал у продовольчому забезпеченні регіону / М. В. Газуда, В. Й. Ерфан // Актуальные проблемы социально-экономического развития регионов : Тезисы докладов III Международной научно-практической конференции. – Симферополь : ДИАЙПИ, 2010. - С. 41-43. /0,14 д.а./ [Особистий внесок автора: визначено ресурсний потенціал сільськогосподарських угідь і ріллі в Закарпатській області]
11. Ерфан В. Й. Продовольча безпека України з виробництва зернових культур: міжнародні порівняння / В. Й. Ерфан // Міжнародний науковий вісник „Перспективні напрями і способи реалізації інноваційних технологій у системі європейської вищої освіти”. Збірник наукових статей за матеріалами XIX Міжнародної науково-практичної конференції 8-11 грудня 2009 р. Ужгород (Україна)-Високі Татри (Словаччина). Книга 2. – Ужгород, 2010. – С. 56-63. (Наукове видання). /0,43 д. а./
12. Ерфан В. Й. Інноваційний розвиток пріоритетних видів діяльності переробної промисловості регіону / В. Й. Ерфан // Соціальні, фінансові та економічні основи

ефективної політики держави в умовах глобалізації світової економіки :
Матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та
молодих вчених // Заг. ред. д.е.н., професора Дубницького В. І. – Донецьк : ТОВ
„ДЕГГ”, 2010. Ч. I. – С. 77-79. (всього 243 с.) /0,14 д.а./

13. Ерфан В. Й. Вплив аграрного природокористування на продовольче
забезпечення регіону / В. Й. Ерфан. Нові технології в геодезії,
землевпорядкуванні та природокористуванні // Матеріали V Міжнародної
науково-практичної конференції (28-30 жовтня 2010 р.). – Ужгород, 2010. –
С. 183-186. /0,23 д.а./

АНОТАЦІЯ

**Ерфан В. Й. Продовольча безпека регіону і засоби її досягнення. –
Рукопис.**

*Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за
спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. –
ДВНЗ „Ужгородський національний університет”, Ужгород, 2011.*

В дисертації досліджено теоретичні основи формування і забезпечення
продовольчої безпеки регіону за видами економічної діяльності. Здійснено аналіз
соціально-економічних і природних передумов за основними індикаторами
продовольчого забезпечення населення та екологізації провідних видів економічної
діяльності продовольчої безпеки. Проаналізовано виробництво сільськогосподар-
ської продукції, харчових продуктів, напоїв, а також рибальства, рибництва та
продукції побічного користування лісу.

На основі узагальнення міжнародного досвіду та виходячи з державного
регулювання цієї проблеми визначено перспективні напрями продовольчої безпеки
регіону за провідними видами економічної діяльності. Стратегічні пріоритети з
виробництва харчових продуктів, напоїв на перспективний період, спрямовані на те,
щоб узгодити виробництво і споживання до рекомендованих норм за рахунок
нарощування ресурсного потенціалу регіону.

Ключові слова: продовольча безпека, агропромисловий комплекс,
виробництво харчових продуктів та напоїв, індикатори продовольчого забезпечення,
види економічної діяльності, екологізація виробництва, міжнародний досвід,
державне регулювання, перспективні напрями.

АННОТАЦИЯ

**Ерфан В. Й. Продовольственная безопасность региона и способы ее
достижения. – Рукопись.**

*Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по
специальности 08.00.05 – развитие производительных сил и региональная
экономика. – ГВУЗ «Ужгородский национальный университет». – Ужгород, 2011.*

В диссертации исследованы теоретические основы формирования и
обеспечения продовольственной безопасности. Обоснован объективный характер
продовольственной безопасности, которая на сегодняшний день успешно решена
промышленно развитыми странами, и наоборот, обострилась во многих странах
Азии и Африки. В условиях трансформации отечественной экономики

продовольственную безопасность обеспечивают как физические, так и юридические лица всех организационно-правовых форм хозяйствования, которые находятся на территории Украины.

Рассмотрение теоретических аспектов сущности понятия «продовольственная безопасность» с учетом, что она выходит за рамки агропромышленного комплекса в диссертационной работе дается авторское определение этой категории с позиций классификации видов экономической деятельности (КВЭД), а именно: продовольственная безопасность, это – состояние экономики, при котором гарантируется обеспечение доступа всего населения страны и в любое время к продовольствию за счет таких секций КВЭД: А – сельское и лесное хозяйство, охотоведение; В – рыболовство; раздела 15 секции D – производство пищевых продуктов, напитков; Р – деятельность домашних хозяйств которые занимаются сельскохозяйственным производством, а также производством пищевых продуктов, напитков в количестве, необходимом для активного здорового образа жизни.

Проведенный в работе анализ социально-экономических и природных предпосылок продовольственного обеспечения региона осуществлен на базе основных индикаторов. Автором определены факторы отрицательных последствий антропогенных влияний на экологию и почву в Закарпатской области, а именно: наличие плотной сети газо-, нафто-, продуктопроводов; мощная система высоковольтных линий электропередач, энергоносители которых транспортируются в страны Центрально-Западной Европы; загрязнение окружающей среды, в том числе сельскохозяйственных угодий, в пределах приграничной р. Тиса, вследствие аварий на добывающих предприятиях Румынии, повреждения и разрыв трубопроводов и пр., вследствие чего снижается естественное плодородие почвы.

Важным фактором в расширенном воспроизводстве продовольственной безопасности за счет сельскохозяйственных культур является внесение минеральных и органических удобрений, что положительно влияет на продовольственную безопасность и отрицательно на экологизацию.

Закарпатская область не является самодостаточной в производстве зерновых, но в то же время главными видами сельскохозяйственных культур есть картофель, овощи, фрукты, ягоды, виноград, у выращивании которых является самодостаточной и имеет значительный экспортный потенциал.

Опыт промышленно развитых стран есть ценным, поскольку государственная поддержка агропромышленного производства в них является прозрачной и открытой, а сельхозпроизводители растениеводческой и животноводческой продукции, а также перерабатывающие предприятия обеспечивающие продовольственную безопасность своих стран. Отмеченный опыт целесообразно использовать и в Закарпатской области, поскольку ее границы совпадают с границей Украины, полностью со Словакией, Венгрией и частично с Польшей и Румынией.

Государственное регулирование продовольственной безопасности должно осуществляться путем разработки, внедрения и совершенствования законодательных и нормативно-правовых актов, программ деятельности Кабинета Министров Украины, в том числе долго-, средне- и краткосрочных прогнозов, региональных программ развития ведущих секций КВЭД.

Стратегические ориентиры наращивания производства основных видов сельскохозяйственной продукции в Закарпатской области предусмотрено увеличение среднегодового производства плодов и ягод, а также мяса и мясной продукции. Производство зерновых культур и картофеля на перспективу целесообразно оставить на уровне среднегодового показателя на период 2006-2009 гг., поскольку их дальнейшее наращивание ограничивается недостаточным количеством пахотных земель и посевных площадей. Чтобы выйти на рекомендованные нормы по производству мяса необходимо воспроизвести поголовье скота и птицы до среднегодовых темпов роста производства 6,7 %, относительно других видов продукции обеспечить перспективные ориентиры наращивания их производства за среднегодовым темпом роста за период 1990-2009 гг.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, агропромышленный комплекс, индикаторы продовольственного обеспечения, виды экономической деятельности, экологизация производства, международный опыт, государственное регулирование, перспективные направления.

SUMMARY

Erfan V.Y. Provision safety of the region and means of its accomplishment. – Manuscript.

Thesis for obtaining scientific degree of the Candidate of Economic sciences in specialty 08.00.05 – The development of productive forces and regional economy. – Uzhhorod National University. – Uzhhorod, 2011.

The theoretical bases of the region's provision safety formation and accomplishment of the region's provision safety that gets out of the limits of agro-industrial complex and includes multifarious number of the types of economic activity have been investigated in this dissertation thesis.

The analysis of social and economic as well as natural preconditions of the region according to main indicators of population's provision supply and ecologicalization of the leading types of economic activity of provision safety has been carried out. The production of agricultural products, foodstuffs, drinks as well as fishing, fishery and by-products of forests has been analyzed.

The strategic references of provision safety with the utilization of the leading types of economic activity have been determined on the basis of generalization of the industrial experience and proceeding from the state regulation of this problem. The strategic priorities concerning the production of foodstuffs and drinks for long-term periods aimed at reconciling the production and consumption according to the recommended standards on the account of accumulation of the region's resource potential have been outlined.

Key words: provision safety, agro-industrial complex, the production of foodstuffs and drinks, indicators of population's provision supply, types of economic activity, ecologicalization of production, international experience, state regulation.